

Διαπιστώσεις Πρώτης Επιτόπιας Έρευνας στις Ελληνόφωνες Εστίες στον Λίβανο και στη Συρία

Τσοκαλίδου Ρούλα

Περίληψη

Στο πλαίσιο του ευρύτερου προγράμματος της Χαρτογράφησης των Εστιών Εκμάθησης και Διδασκαλίας των Ν.Ε. στην Ελλάδα και στο εξωτερικό του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας εντάσσεται και η προκείμενη έρευνα σχετικά με τη φύση και το εύρος των ελληνόφωνων εστιών στον Λίβανο και στη Συρία. Η έρευνα αυτή αποσκοπεί στην περιγραφή και ανάλυση των εστιών όπου μιλιέται η ελληνική γλώσσα και των ιδρυμάτων, τα οποία προάγουν τη διάδοση της γλώσσας μας στις γειτονικές αυτές χώρες. Ο Λίβανος και η Συρία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω των παλαιών ιστορικών τους δεσμών με την Ελλάδα, της γεωγραφικής τους εγγύτητας και της ιδιομορφίας του ελληνόφωνου πληθυσμού τους. Παρατηρείται ότι, λόγω της πολιτιστικής, κοινωνικής και θρησκευτικής σύνθεσης του πληθυσμού των χωρών αυτών, η ελληνική μειονότητα δεν εξωθείται σε απομόνωση και γκετοποίηση, ενώ η ελληνική κουλτούρα και γλώσσα εν γένει χαίρουν ιδιαίτερης εκτίμησης, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον για την εκμάθηση των ελληνικών να ξεπερνάει τα όρια της ελληνικής κοινότητας. Τέλος, η έρευνα αυτή μας παρέχει τα περιθώρια να διερευνήσουμε το θέμα της εθνοτικής ταυτότητας, σε σχέση τόσο με τη γλώσσα, όσο και με τη θρησκεία. Άξονας αναφοράς μας γι' αυτή την ανάλυση αποτελούν οι μουσουλμάνοι Κρητικοί, οι οποίοι, αν και είναι αποκομμένοι από τη μητροπολιτική Ελλάδα, διατηρούν σχεδόν άθικτη την κρητική τους συνείδηση και γλώσσα, τόσο στην περιοχή του Βόρειου Λιβάνου, όσο και στο χωριό Χαμεντίγιε της Συρίας, μετά από 100 περίπου χρόνια εγκατάστασης στην περιοχή αυτή της Μέσης Ανατολής.

1. Εισαγωγή

Το ερευνητικό πρόγραμμα της χαρτογράφησης ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1995 με σκοπό να προσφέρει, με υπεύθυνο και επιστημονικά ελεγμένο τρόπο, περιγραφική αξιολόγηση των πάσης φύσεως εστιών διδασκαλίας της ελληνικής σε παγκόσμιο επίπεδο, ξεκινώντας από τις ακαδημαϊκές μονάδες και πανεπιστημιακά προγράμματα. Η χαρτογράφηση αυτή έχει αναγνωριστεί απαραίτητο στάδιο για την ανάληψη συγκεκριμένων και αποτελεσματικών πρωτοβουλιών από τις κρατικές υπηρεσίες σχετικά με τη στήριξη υπαρχουσών εστιών αλλά και την ίδρυση νέων πυρήνων ελληνικών σπουδών στο εξωτερικό. Φορέας του προγράμματος είναι το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ) σε συνεργασία με τα Υπουργεία Πολιτισμού και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, με επιστημονικό υπεύθυνο τον αντιπρόεδρο του ΚΕΓ, καθηγητή Ι.Ν. Καζάκη και επιστημονικές συνεργάτιδες τις Ρούλα Τσοκαλίδου και Κατερίνα Πλασταρά. Το πρόγραμμα διαθέτει ήδη μεγάλη ηλεκτρονική Βάση Δεδομένων με στοιχεία που αναθεωρούνται και συμπληρώνονται διαρκώς για όλες τις χώρες του κόσμου. Πα-

ράλληλα, γίνονται επιμέρους έρευνες για την Ευρώπη, τις παρευξείνιες χώρες καθώς και άλλες περιοχές με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Παραφυάδα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον του μεγάλου Προγράμματος της Χαρτογράφησης αποτελεί η έρευνα των ελληνόφωνων εστιών στον Λίβανο και τη Συρία. Πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα τον Ιούλιο του 1997, με σκοπό να καταγραφεί με τον πιστότερο δυνατό τρόπο η σύνθεση, εσωτερική διάρθρωση και δυναμική των ελληνόφωνων εστιών της περιοχής. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι εστίες διατήρησης και διάδοσης της ελληνικής γλώσσας στον Λίβανο και τη Συρία έχει να κάνει με τη θρησκευτική και κοινωνική ποικιλία που τις χαρακτηρίζει, σε συνδυασμό με την υψηλή θέση της ελληνικής γλώσσας στην περιοχή. Στην παρούσα ανακοίνωση, αφού παρουσιαστούν τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνάς μας, σε δημογραφικό και γλωσσικό επίπεδο, θα τεθούν κάποια ερωτήματα σε σχέση με το θέμα της εθνοτικής ταυτότητας και των στοιχείων που τη συνθέτουν. Οι προβληματισμοί αυτοί θα διαφωτίσουν εν μέρει και τις προοπτικές διατήρησης της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικότητας εν γένει σε αυτήν και κατ' επέκταση σε άλλες ιδιαίτερου ενδιαφέροντος περιοχές της διασποράς.

Ως μεθόδους έρευνας επιλέξαμε τη συμμετοχική παρατήρηση και τη συνέντευξη με ανοιχτές ερωτήσεις ως μέσα που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να εκφράζουν το ευρύτερο δυνατό φάσμα των βιωμάτων και απόψεών τους. Η συμμετοχική παρατήρηση (Τσοκαλίδου, 1994) ως αξιόπιστος και άμεσος τρόπος άντλησης πληροφοριών, διασφαλίζει τη μικρότερη δυνατή παρέμβαση του/της ερευνητή/τριας στις πρακτικές της συγκεκριμένης ομάδας που μας ενδιαφέρει. Ο καθορισμός του δείγματος έγινε μέσα από τις επαφές μας με τους επίσημους φορείς (ελληνικές πρεσβείες, οργανωμένες ελληνικές κοινότητες, εκκλησία, Πανεπιστήμια, οργανώσεις και συνδέσμους) αλλά και μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα (Milroy, 1980· Gal, 1979) των ελληνόφωνων συμμετεχόντων.

2. Αποτελέσματα

2.1 Λίβανος

Ο Λίβανος υπάρχει ως ξεχωριστό και αυτόνομο κράτος από την αποχώρηση της Γαλλίας το 1943. Είναι μικρή αλλά πολύμορφη χώρα με πληθυσμό περίπου 4 εκατομμυρίων, ο οποίος αποτελείται από τις εξής κύριες θρησκευτικές ομάδες: μουσουλμάνους Σουννίτες, μουσουλμάνους Σίιτες, μουσουλμάνους Δρούζους, χριστιανούς Μαρωνίτες, Καθολικούς και χριστιανούς Ελληνο-ορθόδοξους. Ο ορθόδοξος ελληνισμός του Λιβάνου χρονολογείται από τον 19ο αιώνα και ενισχύθηκε από την περίοδο της Μικρασιατικής καταστροφής (από τη Σύμρνη, την Κωνσταντινούπολη) και κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Σύμφωνα με τις πηγές της ελληνικής πρεσβείας, η ελληνική κοινότητα ανέρχεται στους 12.000 κατοίκους. Ο πραγματικός αριθμός των ελληνικής καταγωγής ατόμων που κατοικούν μόνιμα στο Λίβανο είναι περίπου 40.000. Η πλειοψηφία έχει χαμηλό επίπεδο ελληνομάθειας. Επίσης, κατά τη διάρκεια του εμφύ-

λιου πολέμου (1975-1990), μεγάλος αριθμός μετανάστευσε στην Ελλάδα, στην Αμερική και στην Αυστραλία.

Σε πανεπιστημιακό επίπεδο, ο ελληνικός πολιτισμός και η ελληνική γλώσσα στον Λίβανο διατηρούνται και διαδίδονται κυρίως μέσω της χριστιανικής θρησκείας, με κέντρο βάρους τη θεολογική σχολή του Βαλαμάντ στον βόρειο Λίβανο, η οποία προετοιμάζει ορθόδοξους ιερείς με υψηλό βαθμό ελληνομάθειας, ικανούς να αποτελέσουν πρεσβευτές της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού. Η σχολή αριθμεί 60 φοιτητές (ανάμεσά τους και λίγες φοιτήτριες), οι οποίοι παρακολουθούν κάθε μέρα μαθήματα στα ελληνικά για 4 ώρες. Η Διεύθυνση Εκκλησιών του Υπουργείου Εξωτερικών επιχορηγεί δίμηνη παραμονή των φοιτητών στην Ελλάδα κάθε καλοκαίρι.

2.1.1 Οι ορθόδοξες ελληνόφωνες εστίες

Βηρυτός

Σήμερα οι κυριότερες εστίες του ορθόδοξου ελληνισμού στον Λίβανο είναι η πρωτεύουσα Βηρυτός και η Τρίπολη του Βόρειου Λιβάνου. Στην πρωτεύουσα της χώρας ζουν περίπου 3.500 άτομα ελληνικής καταγωγής, ενώ η ίδια η ελληνική κοινότητα αριθμεί 200 μέλη. Ταυτόχρονα, υπάρχει και η Ελληνική Λέσχη, με αυτόνομη διοίκηση, η οποία απαρτίζεται από νεαρά μέλη της Ελληνικής κοινότητας και διοργανώνει εκδηλώσεις για τη διατήρηση της ελληνικής ταυτότητας στον Λίβανο. Είναι αξιοσημείωτο ότι η πρώτη ελληνική κοινότητα με την επωνυμία “Φιλόπτωχος Ελληνική Κοινότης Βηρυτού” (σύμφωνα με στοιχεία του ενημερωτικού δελτίου *Ελληνική Κοινότης Βηρυτού*, σελ. 22) ιδρύθηκε πολύ πριν από την ανεξαρτητοποίηση του Λιβάνου, με άδεια της τότε Λιβανέζικης κυβέρνησης και της Γαλλικής αμοστείας, το 1926, και αμέσως ακολούθησε η “Αστική Ελληνική Σχολή”. Ιδρύθηκαν, επίσης, την ίδια περίοδο, η “Ένωση Ελληνίδων Κυριών” και ο Αθλητικός σύλλογος “Αετός”, ο οποίος εξελίσσεται αργότερα στην Ελληνική Λέσχη Βηρυτού. Το σημερινό σχολείο της ελληνικής κοινότητας Βηρυτού ενισχύεται από την ελληνική πολιτεία με αποστολή απεσπασμένου δασκάλου.

Το ελληνικό σχολείο Βηρυτού συντηρείται αποκλειστικά από την ελληνική κοινότητα, και σκοπό του έχει τη διατήρηση και διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στους ομογενείς του Λιβάνου αλλά και στους Λιβανέζους, που έχουν ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα (έκθεση του απεσπασμένου δασκάλου για το σχολικό έτος 1996-1997). Στο σχολείο γράφτηκαν κατά το σχολικό έτος 1996-1997 118 ενδιαφερόμενοι, από τους οποίους 80 ενήλικες. Από τα 118 άτομα, ποσοστό 60% φοίτησαν κατά τη διάρκεια όλης της χρονιάς. Στην αναφορά του ο απεσπασμένος δάσκαλος τονίζει την ανάγκη να χορηγείται πιστοποιητικό γνώσης των ελληνικών ως κινήτρο για τη συνέχιση της εκμάθησης των ελληνικών από ενήλικες και παιδιά και καλεί το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας να πάρει τα απαραίτητα μέτρα. Σημειώνεται ότι το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας έχει εκπονήσει ειδικό πρόγραμμα για την Πιστοποίηση ελληνομάθειας, σε τέσσερα επίπεδα γλωσσικής ικανότητας, για όλες τις εστίες διδασκαλίας της ελ-

ληνικής γλώσσας και αναμένεται σχετική νομοθετική ρύθμιση από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η εφαρμογή του προγράμματος σε παγκόσμιο επίπεδο θα παράσχει συμπληρωματικό αλλά ισχυρό κίνητρο για την ολοκλήρωση των σπουδών εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας.

Τρίπολη

Στην Τρίπολη του βόρειου Λιβάνου λειτουργεί εδώ και 40 χρόνια ελληνική λέσχη με Σχολείο Ελληνικών, με δηλωμένο σκοπό την διατήρηση της ελληνικής συνείδησης στην περιοχή, αλλά οι δραστηριότητες της λέσχης διακόπηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου. Είναι αξιοσημείωτο το ενδιαφέρον ατόμων μη-ελληνικής καταγωγής στο Λίβανο για την ελληνική γλώσσα, με την οποία μπορούν να αισθάνονται άνετα τόσο ο ορθόδοξος ντόπιος πληθυσμός (περίπου 15 % του συνόλου), λόγω κοινού θρησκευύματος, αλλά και οι υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες, που μαθαίνουν από νωρίς να εκτιμούν την ελληνική παράδοση, κυρίως για λόγους παλαιών ιστορικών δεσμών αλλά και γεωγραφικής εγγύτητας. Ταυτόχρονα, όμως, τα περιορισμένα μέσα που διαθέτουν τα ελληνικά κοινοτικά σχολεία (ιδίως η έλλειψη βιβλίων και εκπαιδευμένου διδακτικού προσωπικού) συνεπάγονται συχνά και χαμηλό επίπεδο ελληνομάθειας, ενώ έμφαση δίνεται σε επιφανειακά στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας, όπως είναι οι χοροί και οι εθνικές γιορτές. Πρόσφατα εγκαινιάστηκε το σχολείο της ελληνικής γλώσσας του νεοσύστατου Σύνδεσμου Λιβανίων Αποφοίτων Ελληνικών Πανεπιστημίων και Ιδρυμάτων, ο οποίος στόχο έχει τη διάδοση των ελληνικών σε άτομα μη-ελληνικής καταγωγής, μιας και το ενδιαφέρον των μη-ελληνικής καταγωγής κατοίκων του Λιβάνου για τα ελληνικά πράγματα παραμένει ιδιαίτερα υψηλό.

2.1.2 Οι μουσουλμανικές ελληνόφωνες εστίες

Ο Κρητικός Σύνδεσμος

Ο Κρητικός Σύνδεσμος (“Φιλανθρωπικός Κοινωνικός Λιβανέζικος Κρητικός Σύλλογος”) ιδρύθηκε το 1996 στην Τρίπολη του Β. Λιβάνου. Σύμφωνα με το καταστατικό του Συλλόγου, τα μέλη του αυτοπροσδιορίζονται ως πρόσφυγες από την Κρήτη (τέλη του 19ου αι - αρχές του 20ου αι.), οι οποίοι μετοίκησαν στον Λίβανο και ειδικά στις περιοχές της Τρίπολης και του επινείου της (Ελ Μίνα). Σκοπός τους είναι η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και η επιτέλεση φιλανθρωπικού και κοινωνικού έργου, με τρόπο αφιλοκερδή και χωρίς πολιτικές επιδιώξεις.

Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν γίνεται καμία αναφορά στο θρήσκευμα των μελών. Όπως δήλωσαν και εκπρόσωποι του Συλλόγου, λόγω της θρησκείας τους, η επίσημη Ελλάδα τους αντιμετωπίζει με αδιαφορία ή και αρνητικότητα, κάτι που έρχεται σε άμεση αντίθεση με το δικό τους πιστεύω για την ανάγκη σεβασμού όλων των ανθρώπων, ανεξάρτητα από τη θρησκεία τους. Το γεγονός ότι ζουν σε μία πολυθρησκευτική κοινωνία έχει συντελέσει στη διαμόρφωση μιας τέτοιας στάσης απέναντι στη θρησκεία. Η ελληνική πρεσβεία του Λιβάνου τους αντιμετωπίζει με δυσπιστία, ενώ οι

ίδιοι νιώθουν ότι δεν καθιστούν την παρουσία τους αρκετά αισθητή. Παρ'όλη την απογοήτευση και τον σκεπτικισμό τους, οι Κρητικοί του Λιβάνου εξακολουθούν να διατηρούν την κρητική τους συνείδηση, και να επιθυμούν σχέσεις με τη μητροπολιτική Ελλάδα. Κάποιοι/ες συντηρούν τα ελληνικά σε ικανοποιητικό βαθμό, άλλοι/ες έχουν μόνο παθητική γνώση της γλώσσας, ενώ επίσης διατηρούν τα έθιμα και τις παραδόσεις της Κρήτης. Ενδεικτικά πολλοί δήλωσαν ότι, παρόλο που είναι μουσουλμάνοι, είναι μονογαμικοί και θεωρούν το διαζύγιο ντροπή, θέλοντας έτσι να αποδείξουν την προτίμησή τους σε κάποιες χριστιανικές ελληνικές παραδόσεις. Μέχρι να αρχίσει ο εμφύλιος πόλεμος στον Λίβανο (1975), η κοινότητά τους ήταν πολύ δεμένη και απόλυτα ενδογαμική. Έπειτα, όμως, πολλοί αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν, και η κοινότητα διασπάστηκε, ενώ, όπως τονίζουν οι ίδιοι, οι σχέσεις τους με τους Λιβανέζους συμπολίτες τους ποτέ δεν υπήρξαν λιγότερο από άριστες.

2.2 Συρία

Χαμεντίγιε

Όπως έχει διαπιστωθεί (Βρανόπουλος, 1995) για το ελληνόφωνο χωριό Χαμεντίγιε (ή αλλιώς Χαμιντιέ), οι κάτοικοι μεταξύ τους μιλούν μόνο ελληνικά και με τα αραβικά έρχονται σε πρώτη επαφή στο σχολείο. Οι κάτοικοι του χωριού αυτού είναι Κρήτες, που εξισλαμίστηκαν στους πρόσφατους σχετικά χρόνους της Τουρκοκρατίας, εκτοπίστηκαν στην περιοχή κοντά στα σημερινά σύνορα μεταξύ Λιβάνου και Συρίας, κυρίως με το ξέσπασμα του ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897 (Zarkadakis, 1995). Έπειτα ο Κρητικός αυτός πληθυσμός διασπάστηκε με τον χωρισμό του Λιβάνου από τη Συρία και αποτελεί σήμερα τους κατοίκους της Τρίπολης του Λιβάνου και του Χαμεντίγιε της Συρίας. Σε αντίθεση με τις εκτιμήσεις του Βρανόπουλου (1995), οι Κρήτες κάτοικοι του χωριού υπολογίζονται, από τους ίδιους, σε 3.000 σε σύνολο 5.000 κατοίκων του Χαμεντίγιε. Μέσα από συνομιλία με τους κατοίκους του χωριού, πληροφορηθήκαμε τις πολύ καλές σχέσεις τους με τους Άραβες συμπατριώτες τους, και για τη διατήρηση των εθίμων και του τρόπου σκέψης που μετέφεραν από την Κρήτη. Το επίπεδο της προφορικής γνώσης τους των ελληνικών, και συγκεκριμένα της κρητικής διαλέκτου, είναι ιδιαίτερα υψηλό με κάποια “εναλλαγή του κώδικα” στα αραβικά ή στα αγγλικά σε επίπεδο λεξιλογίου. Το δείγμα που ακολουθεί περιλαμβάνει αποσπάσματα συνέντευξης με μεσήλικα και με ένα νέο μέλος της κοινότητας (ηλικίες αντίστοιχα 50 και 30). Το νέο μέλος έχει ταξιδέψει και εργαστεί στην Κρήτη για 5 μήνες πριν από μερικά χρόνια, ενώ ο αδερφός του μένει μόνιμα στην Κρήτη και έχει γίνει χριστιανός για να παντρευτεί ελληνίδα. Το παράπονο της οικογένειας ήταν ότι δεν μπόρεσαν να παρευρεθούν στον γάμο του, γιατί η ελληνική πρεσβεία της Συρίας δεν τους χορηγεί βίζα. Η άρνηση αυτή αποτελεί σταθερή πολιτική της πρεσβείας τα τελευταία τέσσερα-πέντε χρόνια.

Όπως και οι Κρητικοί του Λιβάνου, οι κάτοικοι του Χαμεντίγιε δηλώνουν ότι, αν και μουσουλμάνοι, εφαρμόζουν τη μονογαμία και πιστεύουν ότι τόσο τα αγόρια όσο

και τα κορίτσια πρέπει να μορφώνονται. Ενημερώνονται για την Ελλάδα και την Κρήτη, μέσα από την τηλεόραση και τους συγγενείς τους στην Κρήτη. Η περίπτωση του Χαμεντίγιε παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον και απαιτεί πολύ περισσότερη προσοχή και μελέτη. Το Χαμεντίγιε είναι ένα κομμάτι της ελληνικής διασποράς που έχει παραγκωνιστεί από την επίσημη Ελλάδα. Παρ'όλη, όμως, την απομόνωσή του από τη μητροπολιτική Ελλάδα οι κάτοικοί του, με τους περιορισμένους πόρους τους αλλά και τη σίγουρη συνείδηση της κρητικής τους καταγωγής, συνεχίζουν να διατηρούν και να διαδίδουν την ελληνική γλώσσα στη Μέση Ανατολή.

Ακολουθούν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις με τους κατοίκους του Χαμεντίγιε. (A1: Μεσήλικας ομιλητής, A2: Νεαρός ομιλητής)

Σχετικά με την καταγωγή τους:

E: Πόσα χρόνια έχετε που φύγατε από την Ελλάδα;

A1: Είναι πάνω από εκατό χρόνια.

A2: Παρατήσαμε την Κρήτη κι ήρθαμε εδώ πέρα. Γιατί; Ήταν κάτι που έχει να κάνει με το civil war, τον πόλεμο που ήταν στην Κρήτη, δηλαδή, ναι, την εποχή που ήρθαμε στο Hamediyе οι Κρητικοί, δηλαδή, ήταν διακόσια με εκατό χρόνια, δηλαδή πριν να ελευθερωθεί η Κρήτη.

Σχετικά με τη ζωή στο χωριό

A1: Είμαστε πολύ καλά, είμαστε. Τα σπίτια μας καλά, τα παιδιά μας καλά (...)

Καλά είμαστε, να φάμε, να πιούμε, η υγεία καλά, τα παιδιά καλά ...

Τα τραγούδια της Κρήτης όλα τά'χουμε

E: Εσείς κάνετε προξενιό στην κόρη σας;

A1: Εγώ θα τη πω αν είναι καλός ή δεν είναι καλός; Όχι! Μόνη της. Άμα είναι καλός άνθρωπος, γιατί όχι;

E: Νέα έχετε από την Κρήτη;

A: Εφτά το βράδυ βάλαμε την τελεόραση και έρχεται η Ελλάδα όλη.

Σχετικά με την Ελλάδα

E: Αυτοί που πάνε στην Κρήτη τι δουλειές κάνουν;

A1: Στις οικοδομές δουλεύουν. Εγώ το παιδί μου τώρα στην Κρήτη πέντε χρόνια είναι, πέντε χρόνια στην Κρήτη. (...) Έκανε πολλές δουλειές στην Κρήτη

A1: ... Θέλουμε να μας δώσουνε βίζα

A1: ... Αγαπούμε την Ελλάδα Στην Κύπρο είναι καλύτερα από την Ελλάδα, που είναι η μάνα μας, η πατρίδα μας. Στην Κύπρο πηγαίνουμε, καλώς ορίσατε. Είναι καλύτερα για μας. Στην Ελλάδα τίποτε, τίποτε. Ούτε από τον Λίβανο, ούτε από τη Συρία (σχετικά με τη βίζα)

A2: Οι καλύτεροι φίλοι που γνώρισα στον κόσμο είναι αυτοί που γνώρισα στην Κρήτη (...) βρήκα φίλους που μου δώκανε ό,τι βοήθεια ήθελα, πιάσε από χρέιμα, πιάσε από γνώμη, ο,τιδήποτε δηλαδή

Σχετικά με τη γλώσσα

A1: Αλλά μιλούμε τα Κρητικά, τα μιλούμε από τους παππούδες μας, απ'τους πατεράδες μας ...

E: Ξέρετε να γράφετε ελληνικά;

A1: Έχουμε ένα γιατρό που γράφει ελληνικά

A2: Όλοι ήρθαμε εδώ πέρα και ξέραμε μόνο τα Κρητικά, δηλαδή δεν ξέραμε άλλη ξένη γλώσσα. Αν είχαμε άλλη καταγωγή, θα ξέραμε κι άλλη γλώσσα (...) Μόνος μου έμαθα ελληνικά (γραπτά)

Όπως αποδεικνύουν τα απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα, οι κάτοικοι του Χαμεντίγιε έχουν πολύ καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας στον προφορικό λόγο, ενώ χαρακτηρίζονται από πολύ υψηλό βαθμό αναλφαβητισμού στα ελληνικά. Αυτό οφείλεται τόσο στην ισχυρή τους προφορική ελληνική παράδοση, αλλά, κυρίως, στην έλλειψη ελληνικών σχολείων, αποτέλεσμα της απόρριψής τους από την επίσημη Ελλάδα (εφόσον η πρεσβεία δεν τους αναγνωρίζει την ελληνική καταγωγή). Αντίστοιχη είναι και η κατάσταση για τους Κρητικούς του Λιβάνου, ενώ ο ορθόδοξος ελληνόφωνος πληθυσμός, αν και περιορισμένης ικανότητας στον προφορικό λόγο, δεν χαρακτηρίζεται από απόλυτο αναλφαβητισμό, λόγω της ύπαρξης οργανωμένων σχολείων, που επιτρέπουν την ταυτόχρονη ανάπτυξη του γραπτού λόγου στα ελληνικά. Προκειμένου να έχουμε μια ακριβέστερη και ρεαλιστική εικόνα της διατήρησης της ελληνικής γλώσσας στη διασπορά, είναι απαραίτητο να γίνεται διάκριση μεταξύ της ικανότητας για προφορικό και για γραπτό λόγο. Η ικανότητα της χρήσης της γλώσσας στον προφορικό λόγο γίνεται η βάση της ανάπτυξης και του γραπτού, με την προϋπόθεση της ύπαρξης υποδομής για μια τέτοια εξέλιξη.

Η επανειλημμένη αναφορά στη βιβλιογραφία (Λυκούδη-Σημανταράκη, 1997) στη σημασία που έχει ο παράγοντας των προσωπικών επιλογών για τη διατήρηση της εθνοτικής γλώσσας και ταυτότητας στη διασπορά, δεν μπορεί να εφαρμοστεί στις κοινότητες των χωρών του Λιβάνου και της Συρίας, και κυρίως στον μουσουλμανικό ελληνισμό της περιοχής. Ο βαθμός της ελληνομάθειας των ελληνικής καταγωγής κατοίκων του εξωτερικού, καθώς και η σύνθεση των κοινοτήτων που αυτοί οργανώνουν είναι ζητήματα άμεσα συνδεδεμένα με το δικό τους κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον αλλά και την επίσημη ελληνική εξωτερική πολιτική. Αν και οι Κρητικοί της Τρίπολης και του Χαμεντίγιε διατηρούν έντονο ενδιαφέρον για την ελληνική τους καταγωγή, δεν έχουν την ευκαιρία να εμπλουτίσουν την ελληνομάθειά τους με τακτικά ταξίδια στην μητροπολιτική Ελλάδα. Ο χριστιανικός ελληνισμός, από την άλλη μεριά, που γενικά κατέχει πολύ υψηλότερη κοινωνικο-οικονομική θέση στην χώρα υποδοχής, μπορεί να διατηρεί στενές σχέσεις με την Ελλάδα. Στην περίπτωση των μικτών οικογενειών, παρατηρείται μεν μείωση των πιθανοτήτων διατήρησης της εθνοτικής γλώσσας, σημαντική όμως πάντα μεταβλητή σε αυτό το φαινόμενο είναι η ισχυρή γλώσσα της μητέρας που, συνήθως, παρουσιάζει υψηλότερο δείκτη διατήρησης από αυτήν του πατέρα (Holmes, 1993·

Clyne, 1982). Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο ότι τα ελληνικής καταγωγής χριστιανόπουλα του Λιβάνου, λόγω του πολυγλωσσικού χαρακτήρα της χώρας, μαθαίνουν άπταιστα, εκτός από τα αραβικά και τα ελληνικά, τα γαλλικά και τα αγγλικά, γλώσσες που χρησιμοποιούνται στην επίσημη διοίκηση και στην ιδιωτική εκπαίδευση της χώρας.

3. Συμπεράσματα

Το παραδείγματα των ελληνόφωνων εστιών του Λιβάνου και της Συρίας φέρνει στο προσκήνιο τη σχέση μεταξύ γλώσσας, ταυτότητας και θρησκείας. Είναι γεγονός ότι από τη μια πλευρά είναι η ορθόδοξη θρησκεία, που διαδίδει την ελληνική γλώσσα ειδικά στους ορθόδοξους Λιβανέζους και Σύριους (Balmand, σχολεία ελληνικών κοινοτήτων). Από την άλλη, όμως, είναι οι κρητικής καταγωγής μουσουλμάνοι της περιοχής που διατηρούν μετά από πολλές γενιές τη γλώσσα που μετέφεραν μαζί τους από την Ελλάδα. Το θέμα της σύνδεσης της εθνοτικής ταυτότητας με τη θρησκεία έχει απασχολήσει γενικότερα τις πολυθρησκευτικές κοινωνίες (Salibi, 1988). Για παράδειγμα, το πώς συνδέεται ο αραβισμός με τον ισλαμισμό και αντίστοιχα ο ελληνισμός με την ορθοδοξία. Η διατήρηση της ελληνικής γλώσσας φαίνεται ότι υπερβαίνει τα όρια της θρησκείας, ενώ εντάσσεται άμεσα στην διατήρηση της ελληνικής εθνοτικής (και εθνικής) ταυτότητας. Ταυτόχρονα, όμως, εφόσον στοιχεία της θρησκείας αποτελούν και στοιχεία πολιτισμού, δεν μπορούμε να αγνοούμε τη θρησκεία στην ανάλυση της εθνοτικής ταυτότητας μίας ομάδας. Η θεωρία των κεντρικών αξιών (core values, Smolicz, 1981, 1984) έρχεται να βοηθήσει στην προσπάθειά μας να ορίσουμε, με μια πιθανή σειρά προτεραιότητας, τα στοιχεία που συνθέτουν την εθνοτική ταυτότητα των ελληνικής καταγωγής κατοίκων της διασποράς. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, κάθε εθνοτική ομάδα επιλέγει τα στοιχεία εκείνα που θα γίνουν ο άξονας της διατήρησης της ταυτότητάς της, κι αυτά μπορεί να είναι: η γλώσσα, η θρησκεία, η οικογένεια, ή ακόμη τα έθιμα και οι καθημερινές πρακτικές. Έρευνες, σε παγκόσμιο επίπεδο, δείχνουν ότι η διατήρηση της ελληνικής γλώσσας θεωρείται ως η πρωταρχική κεντρική αξία για τους/τις Έλληνες/ίδες της διασποράς (Smolicz & Secombe, 1985· Τσοκαλίδου, 1994) και ακολουθούν η θρησκεία, οι παραδόσεις και οι άλλες αξίες. Με βάση αυτήν την ανάλυση και τηρουμένων των ιδιομορφιών θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι ο μουσουλμανικός ελληνόφωνος πληθυσμός της Συρίας και του Λιβάνου έχει υψηλό δείκτη ελληνομάθειας και διατήρησης της ελληνικής ταυτότητας, μιας και διατηρεί τον κεντρικό άξονά της, τη γλώσσα. Η γλώσσα, όπως δηλώνει και ο Fishman (1989) γίνεται το ισχυρότερο μέσο διατήρησης ή απόρριψης της εθνοτικής ταυτότητας, στον βαθμό που αυτή συνοψίζει και εκφράζει όλα τα υπόλοιπα, ιστορικά και συμβολικά, στοιχεία που συνθέτουν την εθνοτική μας ταυτότητα.

Κρίνουμε απαραίτητη τη συμβολή της μητροπολιτικής Ελλάδας στη διατήρηση των ελληνόφωνων εστιών των χωρών του Λιβάνου και της Συρίας, με υπέρβαση των φραγμών της θρησκείας και με σοβαρή αντιμετώπιση των διαφορετικών αναγκών τόσο των χριστιανικών όσο και των μη-χριστιανικών ελληνόφωνων εστιών. Άμεσα μέτρα προς

μια τέτοια κατεύθυνση θα αποτελούσαν το κίνητρο της πιστοποίησης της ελληνομάθειας για τους/τις ελληνομαθείς στο εσωτερικό και εξωτερικό, καθώς και η στήριξη (με πολιτισμικά ευέλικτα προγράμματα διδασκαλίας και έρευνας της ελληνικής γλώσσας από εκπαιδευμένο προσωπικό) τέτοιων ασθενών αλλά σημαντικών εστιών ελληνομάθειας του εξωτερικού, όπως είναι οι εστίες που παρουσιάσαμε σε αυτήν την ανακοίνωση.

Βιβλιογραφία

- Βρανόπουλος, Ε. (1995):** *Οδοιπορικό στη Συρία*. Αθήνα: Πελασγός.
- Clyne, M. (1982):** *Multilingual Australia*. Melbourne: River Seine Publications.
- Fishman., J.A. (1989):** *Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective*. Clevedon Multilingual Matters Ltd
- Gal, S. (1979):** *Language Shift: Social Determinants of Language Change in Bilingual Austria*. N.Y., Academic Press.
- Greek Community of Beirut (Bulletin),*** Beirut, (no date noted) p.22
- Holmes, J. (1993):** Women's role in language maintenance and shift. *Working Papers on Language, Gender and Sexism*, 3,1, pp.5-24.
- Λυκούδη-Σημανταράκη, (1997):** *Η ελληνόφωνη εκπαίδευση στο εξωτερικό*
- Milroy, L. (1980):** *Language and Social Networks*. Oxford, Basil Blackwell.
- Salibi, K. (1988):** *A House of Many Mansions. The history of Lebanon reconsidered*. Berkeley, University of California Press.
- Smolicz, J.J. (1981):** Three Types of Multiculturalism. In M. Garner (ed) *Community Languages*. Melbourne, River Seine Publications, pp. 1-12.
- Smolicz, J.J. (1984):** Minority languages and the core values of culture: changing policies and ethnic response in Australia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 5, 1, pp.23-41.
- Smolicz, J.J. & M.J. Secombe (1985):** Community Languages, Core Values and Cultural Maintenance: The Australian Experience with Special Reference to Greek, Latvian and Polish groups. In M. Clyne (ed) *Australia, Meeting Place of Languages*.

- Pacific Linguistics, C-92, pp. 11-38.
- Τσοζαλίδου, Ρ. (1994):** Cracking the Code. An insight into Code-switching and Gender among Second Generation Greek-Australians. PhD Thesis, Monash University, Australia.
- Zarkadakis, G. (1995):** The Cretans of Hamidye. *Odyssey*, vol. 3.1 Sept/Oct. 1995)